

ילמד ענוים דרכו - שנה א

בין ישראל לאומות (ב) - מהר"ל

הרב רן כלילי

1. נצח ישראל פרק ג:

היו הראשונים טועים אחר העבודה זרה, מחמת שהיו אומרים כי ההתחלה (=הבורא) אי אפשר שתהיה אחת, שאם היה ההתחלה אחת איך יבוא מזה ריבוי בעולם?... אך אנחנו המאמינים בתורת משה, אנו אומרים כי הוא יתברך ברא הכל. והקושיא איך יבוא הריבוי מן האחד הפשוט, אנו אומרים כי מן השם יתברך אשר הוא אחד נשפע ממנו דבר אחד (=הנהגה אחת, מגמה אחת, תכלית אחת), והוא ראשית הבריאה. ואחר כך הושפע עוד על הראשית.

2. נצח ישראל, י:

לכך אי אפשר (=אלא) רק שתהיה אומה אחת יחידה, והיא ראשית הריבוי מן האומות בעולם... אבל האומה הזאת היחידה הם ישראל, שהם אומה אחת יחידה נקראת "ראשית", וכדכתיב (ירמיה ב,ג): "קודש ישראל לה' ראשית תבואתו". ואמר הכתוב כי האומה הזאת קודש, שהיא (דבוקה) אל השם יתברך מפני שהיא ראשית לכל האומות... ומפני כי ישראל הם ראשית המציאות, לכך הם עיקר המציאות. והאומות שאינם ראשית אין להם דבר זה. לכך אינם רק תוספת, והדבר שהוא תוספת אינו עצם ועיקר המציאות, ודבר זה מבואר.

3. נצח ישראל פרקים י-יא:

כי השם יתברך שהוא יחיד בעולם, איך לא יהיה לו בעולם אומה השייכת לו, ויש לה התייחסות אליו, שהיא גם כן אומה יחידה בעולם הזה, כמו שהוא יתברך יחיד. והם ישראל, שעליהם נאמר: "ומי כעמך ישראל גוי אחד"... על זה העידה התורה הנאמנה שאמרה: "בנים אתם לה' - להיכם". ויש לך להבין בשם הנכבד הזה מה שנקראו ישראל "בנים" לה'. וזה כי אין ספק כי הנמצאים הם עלולים ומושפעים מן השם יתברך... ועל זה מורה השם הנכבד הזה שנקראו "בנים".

ונקראו בשם "בני בכורי". כי שם "בן" יאמר על שנמצא מאמיתת עצמו. ומצד שם הזה אין בזה עדיין הצירוף הגמור שהוא מיוחד, כי אפשר שיהיו ב' בנים לאחד, והצירוף אשר הוא לשנים אינו צירוף גמור מיוחד. ואף כי אין אומה עוד נקראת "בן" אל השם יתברך יותר מישראל, מכל מקום שם "בן" אינו כל כך הצירוף אליו, כיון שאפשר שיהיה לאחד שני בנים. ולכך נקראו ישראל "בני בכורי", כי אי אפשר שיהיה לאחד שני בכורים. ומזה תבין כי אי אפשר שתהיה עוד אומה שנקראו "בנים".

דף מקורות

4. נצח ישראל פרק י:

ועוד, אם היה דבר זה נמצא בישראל שהיו נחשבים אומה כמו שאר אומות זמן מה, ולא היה שם ה' נקרא עליהם להיותם אל השם יתברך לעם סגולה, אז היה אפשר לומר, כשם שהיו מתחילה - ולא היו אל השם יתברך, כך אפשר לומר שיסולק מהם אחר כך דבר זה, ולא יהיה נקרא עליהם שם ה', ויהיו כמו שאר האומות. אבל כאשר תראה כי ישראל לא היו לעם כלל קודם שיצאו ממצרים, כדכתיב: "במתי מעט ירדו אבותינו למצרים ויהי שם לגוי גדול עצום ורב", ואז השם יתברך הוציא אותם משם, והיו (כבר דבוקים) אל השם יתברך. ואם כן לא היו ישראל בלא זה כלל, רק כאשר היו לעם - נקרא שם ה' עליהם... ובמדרש "או הנסה - להים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי - כעובר שהוא נתון בתוך מעי בהמה, והרועה נותן ידו ושומטו". ופירשו בזה הדברים שאמרנו, כי לא נחשבו ישראל כאשר היו במצרים שהיה להם מציאות כלל, שאם נחשבו ישראל שהיה להם מציאות, אם כן היו ישראל זמן מה ולא היה שם ה' נקרא עליהם, כי עדיין לא לקחם השם יתברך לעם, ואם כן אפשר שהיו ישראל בלא זה. אבל לא היו כך, ואם כן אי אפשר שיהיו ישראל ולא יהיה שם ה' נקרא עליהם, כמו שאמרנו.

5. שם:

ויש ללמוד דבר זה מדברי חכמים אשר הודיעו לנו דברים אלו בחוכמתם, באומרם: "ואתן צאן מרעיתי אדם אתם - אתם קרויים אדם ולא האומות קרויים אדם". הנה אין צריך ראייה כי ישראל הם עיקר המציאות בעולם הזה, כאשר ישראל בפרט נקראים "אדם". וכאשר תתבונן תמצא שהם דברים ברורים מאד, עד שאין ספק בו. וזה כאשר תראה בבריאה שנברא האדם אחרון לכל הנבראים, ודבר זה בוודאי אינו במקרה, רק הוא נמשך אחר עצם האדם. וזה כי ראוי דבר, שהוא כמו צורה, והצורה על ידה יושלם הכל, לכך ראוי שיהיה אחרון, כי הכל יושלם באחרונה. ומפני כך נברא האדם אחרון אל הכל, לפי שהאדם צורה אל התחתונים, והוא השלמת כל התחתונים. ולכך נברא האדם באחרונה, כאשר הושלם הכל. ותמצא דבר זה בישראל, שגם הם נבראו באחרונה, ויש להם בזה סגולת האדם שנברא באחרונה. שהרי לא תמצא שום אומה נבראת ויצאה לפועל אחר ישראל, כי עמו ומואב ועשו הכל היו אומות גדולות קודם ישראל, כמו שמזכיר מן הכתוב, שמזכיר אותם הכתוב קודם שיצאו ישראל ממצרים. אם כן יש לישראל סגולת האדם אשר הוא נברא באחרונה.

6. פרק יא:

ובפרק קמא דקידושין: "בנים אתם לה' - להיכם - רבי יהודה אמר: בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים. רבי מאיר אומר: בין כך וכך קרויים בנים"... כל מחלוקת של אלו החכמים אם נקראו החוטאים עצמם "בנים", אבל בוודאי על ישראל בכלל שם "בנים", כי כבר אמרנו לך כי החטא הוא לפרטיים בלבד, הם החוטאים, אבל שיסור בשביל הפרט שם "בנים" מן כלל ישראל - דבר זה אי אפשר, כאשר תבין כי השם הזה מפני כי השם יתברך עילה לישראל, כמו שאמרנו למעלה, ומצד העילה אין הסרה לזה כלל, רק מה שהוא מצד העלול עצמו...

דף מקורות

7. שם:

האבות שלא היה הבטחתם פרטי, רק כללי, "לך ולזרעך אתן את הארץ" ודבר זה נקרא דבקות כללי, דהיינו כלל האומה, ואין שינוי בכללי, רק השינוי הוא בפרט. ולפיכך אף על גב שיתווסף ויגרע הדבקות לפי המקבלים, מכל מקום נמצא עצם הדבקות הכללי - עומד. לכך דבקות הזה אין לו שינוי אף בגלות, כי לא שייך השתנות על ידי חטא, כי אם שיגיע לפרטים השינוי, אבל לא יגיע שינוי לכללים.

ולהורות לך כי לא היה התחלת הדבקות מצד הפרט, רק הדבקות הזה דבקות כללי, לא דבקות פרטי, לכך כאשר בחר השם יתברך מתחילה באברהם והוציאו מאור כשדים לתת לו הארץ, כתיב: "ויאמר ה' אל אברם לך מארצך וממולדתך אל הארץ אשר אראך". והקשה הר"ם ז"ל, שתימה הוא שלא זכר הכתוב קודם זה שהיה אברהם צדיק ולכך נגלה עליו השכינה ואמר לו "לך מארצך וממולדתך וגו'", כי בלא זה לא נגלה עליו השכינה ואמר לו "לך מארצך", לכך ראוי היה לכתוב קודם צדקת אברהם! וכמו שתמצא בנח: "ונח מצא חן בעיני ה'", ואחר כך כתיב: "אלה תולדות נח וגו'", הזכיר קודם צדקת נח קודם שהזכיר שדבר השם יתברך עמו? אבל לפי הדברים אשר אמרנו לך לא יקשה כלל, כי אצל נח לא היה (אלא) רק בחירה פרטית, והבחירה הפרטית הוא לפי מה שהוא, והכל הוא לפי מעשה צדקות שלו. אבל באברהם לא היה בחירה פרטית, רק באומה הישראלית, שהם זרעו. שהרי כתיב באותה בחירה: "ואעשה אותך לגוי גדול", וזה בחירה כללית. ובחירה כמו זאת אין תלויה במעשה כלל, ולא בחטא, כי המעשה הוא לפרט. אף כי בוודאי זכות אבות מועיל, מכל מקום עיקר הבחירה - בחירה כללית בו ובזרעו...

8. בראשית רבה פרשה סג:

"עטרת זקנים בני בנינים - האבות עטרה לבנים, והבנים עטרת לאבות. האבות עטרה לבנים, שנאמר "ותפארת בנינים אבותם", הבנים עטרה לאבות, דכתיב "עטרת זקנים בני בנינים". רבי שמואל בר רב יצחק אמר: אברהם לא ניצל מכבשן האש אלא בזכות של יעקב. משל לאחד שהיה לו דין לפני השלטון ויצא דינו מלפני השלטון לישרף וצפה אותו השלטון באסטרולוגיאה שלו שהוא עתיד להוליד בת והיא נשאת למלך, אמר כדאי הוא להינצל בזכות בתו שהוא עתיד להוליד, והיא נשאת למלך. כך אברהם יצא דינו מלפני נמרוד לישרף, וצפה הקב"ה שיעקב עתיד לעמוד ממנו, אמר כדאי הוא אברהם להינצל בזכותו של יעקב. הה"ד "לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם" - יעקב פדה את אברהם.

9. שפת אמת תולדות תרלו:

אף כי היה אברהם כדאי לעצמו בצדקו. אך שורש הניסים לשנות הטבע ניתן רק לבנ"י והם מתחילין מיעקב. ואברהם ויצחק היו הכנה ליעקב ונקראו כנפי מצווה. ע"פ מ"ש בזה"ק: אורייתא ופקודין דלא איתעבדין בדחילו ורחימו לא פרחין לעילא. לכן מידת אברהם ויצחק היה הקדמה לבחינת יעקב שהיא התורה והמצווה. ולכן היה ניצול עי"ז שבחינת יעקב בא ע"י הקדמתו.

סיכום ביניים:

דף מקורות

הנקודות השוות לריה"ל ולמהר"ל:

- החילוק שבין ישראל לאומות הוא חילוק שמעצם הבריאה, שבין ישראל לגויים.
- לכן הוא אינו תלוי במעשים.

ההבדלים שבין ריה"ל למהר"ל:

- ריה"ל - הבדל גנטי טבעי שעובר בתורשה, מאב לבן. המהר"ל - ההבדל נובע מייחוס לבורא כראשית - מטפיזיקה.
- ריה"ל - הבדל פרטי ללא קשר לכאורה לאומה. המהר"ל - ההבדל מצוי בכלליות האומה ולא דווקא בפרטים. יצירת האומה הישראלית זוהי אידיאה -לוהית נצחית, אשר ההווה הפרטי יונק מהרעיון הנצחי, ופועל להגשמתו.
- ריה"ל - הסגולה הקיימת בהווה יונקת מהעבר. המהר"ל - ההווה והעבר יונקים מהאידיאה הנצחית, האמורה להתגשם בעתיד.
- ריה"ל - תוכן הסגולה היא פוטנציאל חלות העניין ה-לוהי. המהר"ל - תוכן הסגולה הוא בדבקות של האומה ל-לוה בעצם קיומה, והופעת ה-לוהות בעולם.
- ריה"ל - רגע הפיצול מאוה"ע ביעקב. מהר"ל - רגע הפיצול בהקמת האומה ע"י ה' ביציאת מצרים.

סיכום הקושיות על ריה"ל:

לא ברור מדוע נוצר בהכרח פיצול בבני אדה"ר. 2. וכן לא ברור מדוע תמיד היו גרעין אחד וקליפות עד יעקב ומדוע אצל יעקב היו כולם פרי, וכן הלאה עד סוף הדורות. מה גרם לכך? הרי הסגולה עוברת בתורשה ואינה מושפעת ממעשים טובים או רעים? - מי מנהל את התהליך?

סיכום הקושיות על המהר"ל:

לא ברור כיצד הפרטים קשורים לאותו כלל? וכי רק מכוח בחירתם בטוב? 2. אם בוחרים ברע יוצאים מהאומה ולא יקראו בשם "בנים"? האם לפי המהר"ל אפשר לחלוק על העיקרון "ישראל שחטא ישראל הוא?"

[3. עוד, וכי ניתן לומר שאברהם לא נבחר גם מכוח צדיקותו או מעלתו הסגולית? - על שאלה זו לא נענה היום]

10. ב' סוגים של מבטים - מנופת צוף עמ' 107-105:

עוגה לשבת נוצרת מחומרים שונים: מקמח, ממים, מביצים, מקקאו, משמן ומחום התנור. אך אותה עוגה נוצרת גם ממצוות עונג שבת ומרצונו של מי שעלה בדעתו להזמין אותה לכבוד שבת מהקונדיטור. רצון זה עובר, עד למימוש הסופי בעוגה האפויה והמקושטת, דרך הזמנה מפורטת ודרך תכנוניו המקצועיים של הקונדיטור לאחר קבלת ההזמנה.

דף מקורות

כל אחד משני התהליכים: אפיית העוגה ממרכיביה ואפיית העוגה מהמצווה ה-לוהית ומרצונו של המזמין - מתאר במדויק את יצירת העוגה. אך אינו דומה תיאור זה לתיאור זה. תהליך יצירתה של העוגה ממרכיביה החומרניים, תהליך שהוא כולו במימד החומרי, ניתן לשרטוט בצורה גראפית על קו אחד. העוגה - התוצר הסופי - היא חומרית, כמרכיביה. לעומת זאת, התהליך כולו מתחילתו ועד סופו - אותו שרטוט חד ממדי אנכי - אינו אלא הביטוי האחרון והחיצוני של תהליך שקדם לו: המעבר מרצון למציאות.

11. וכ"כ הכוזרי ה,כ:

כל המסובבים מתייחסים אל הסיבה הראשונה בשתי דרכים: אם לפי כוונה ראשונה או על פי השתלשלות... בצדק יאמין אפוא האחד כי הכל בגזרת ה-לוה ית', ובצדק יאמין אחר בבחירה ובמקרה, בלא שיוציא את זו או את זה אל מחוץ לגזרת ה-לוה.

עדין קשה על שני הדעות הנ"ל:

1. מדוע אברהם הפך להיות "ישראלי" ואילו נח או אדם אינו ישראלי?
2. למה בתהליך הטבעי נוצרו ישראל והאומות שניהם מאדה"ר, למרות שבאידיאה אלו שתי ישויות שונות ונפרדות זו מזו?